

5. Радчук Г. К. Аксіопсихологія вищої школи. Монографія. – Тернопіль: ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2014. – Видання друге, розширене і перероблене. – 380 с.

Данильчук В.М.
аспірант,
Класичний приватний університет

СПОСТЕРЕЖЛИВІСТЬ ЯК ПРОФЕСІЙНА ЯКІСТЬ ПСИХОЛОГА

Характер сприйняття особистістю оточуючого світу залежить певною мірою від рівня розвитку її особистісних якостей. Так, однією з важливих умов адекватного сприйняття особистості, на думку С. Максименко, є спостереження і спостережливість. Вони відіграють велику роль в навчанні та трудовій діяльності людини. Рівень уміння спостерігати залежить як від навчання спостереженню, так і від спостережливості як якості особистості [2].

Спостережливість як якість особистості є професійно важливою для великої групи професій. Наприклад, ряд вчених [3, с. 133] розглядає спостережливість педагога і розуміє її як вибіркочу спрямованість сприймання, що виявляється в легкості виокремлення педагогічно інформативних деталей у діяльності й поведінці інших осіб. Окрему групу наукових підходів становлять дослідження психологічної сутності спостережливості як професійної якості психолога. Саме в цьому ракурсі ведуться наші наукові роздуми.

Сутність даного феномену розкриває в своїх працях Л. Регуш і зазначає, що: «Спостережливість, як і будь-яке психічне явище, – елемент складної системи і саме тому має різноманітні багаторівневі зв'язки з різними сторонами психічного життя людини. З одного боку, вона обумовлена будовою і чуттєвістю зорового аналізатора, з іншого – особливостями пам'яті та мислення і в той же час включена в цілісну структуру психіки людини через її минулий досвід, спрямованість, емоційні переваги» [5, с. 114].

В. Лабунська в своїх працях розглядає спостережливість в структурі соціально-перцептивних здібностей людини і розкриваючи портрет суб'єкта ускладненого спілкування вказує на низький рівень їх розвитку, а саме:

– здатності зрозуміти іншу людину, невміння вникати у віртуальні процеси і стани душевних рухів оточуючих, неможливість бачити світ очима іншої людини, неадекватність відтворення уявлень і змісту впливів;

– здатності до емпатії, в якій переважає егоцентрична спрямованість емоційного резонансу, згорненість співчуття і сприяння, неадекватність сприйняття емоційних станів іншої людини;

– здібності до ідентифікації;

– здібності до психологічної прозорливості, яка дозволяє миттєво усвідомити проблему, що виникла в процесі міжособистісного спілкування, і швидко знайти рішення, спираючись на власне чуттєве сприйняття;

– здібності до спостережливості;

– низький рівень розвитку сензитивності та ін. [4].

В професійній діяльності психолога спостережливість можна назвати психологічною. Спостережливість як складний феномен виражається в умінні помічати та фіксувати зовнішні прояви внутрішнього світу людей, в здатності розуміти їх почуття, переживання, спонукання, мотиви, розпізнавати психічні властивості особистості та психологічний підтекст кожної дії та вчинку.

Спостережливість як професійна якість психолога передусім опосередкована процесом і властивостями відчуття та сприйняття, а також умовами їх протікання. Характер спостережливості залежить від типів сприйняття. Психологу в процесі спостереження необхідно гармонійно поєднувати аналітичний і синтетичний тип сприйняття, помічаючи окремі ознаки, властивості і особливості спостережуваних предметів і явищ, одночасно охоплюючи весь предмет (або явище) в цілому, в усій складності та взаємозв'язку окремих його частин.

Спостережливість припускає добре розвинений зоровий аналізатор, високу абсолютну і відносну чутливість. В процесі розвитку чутливості починає позначатися вплив професійних переваг і настановлень. Отже, спостережливість психолога набуває вибіркового, професійного характеру.

Щодо інтерпретації результатів спостереження, спостережливість психолога має переважно пояснювальний характер, що забезпечує проникнення в сутність даного психологічного явища.

Високий рівень професійних знань та професійне мислення психолога дозволяють усвідомлювати, правильно розуміти та трактувати спостережувані психічні явища. Розвинута спостережливість дозволяє розрізняти ознаки і об'єкти, що мають незначні відмінності,

помічати відмінності в схожому та скоротити час сприйняття ознак, об'єкту або процесу до мінімуму. Результати розуміння і усвідомлення сприйманого опосередковані особливостями пам'яті, оскільки саме завдяки їй забезпечується повнота уявлень і понять, що становлять структуру знань психолога, його професійний досвід. Отже, професійні знання та мислення дозволяють психологу усвідомлювати і розуміти спостережувані психічні явища.

Розвинута спостережливість також сприяє вдосконаленню здатності не лише бачити і відчувати іншу особистість, але і передбачати її поведінку. Так, однією із передумов розвитку спостережливості є зв'язок її з прогнозуванням. Умови прогнозування в процесі взаємодії людей особливі та проявляються в наступному:

- обмеженість в часі;
- багатогранність об'єкту прогнозу (людина);
- майже завжди – дефіцит інформації, необхідної для прогнозу;
- неможливість врахувати все різноманіття причин, які впливають на об'єкт прогнозу [6, с. 85].

Оскільки об'єктом спостереження можуть бути тільки зовнішні прояви особистості, то для розвитку спостережливості важливо знати, про які психічні явища свідчать ті або інші спостережувані ознаки. Л. Регуш виокремлює такі специфічні особливості спостережливості. По-перше, в зовнішній поведінці або в самій зовнішності людини побачити її внутрішні, психічні стани або властивості. По-друге, необхідність диференціювати ознаки, через які людина виражає себе зовні. Вони можуть бути виражені через фізіогномічну маску, осанку, ходу; психічні явища, що протікають в теперішньому часі, а також через міміку, жести, пози. По-третє, інтерес саме до людини як об'єкту сприйняття і спостереження. На основі цього інтересу формується вибірковість сприйняття, швидко створюється досвід спостереження за людиною і бачення її психічних станів. Професійні знання складають ту основу, яка не лише впливає на цілеспрямованість сприйняття і сприяє розвитку диференціювання сприйманих ознак, але і прямо впливає на розуміння спостережуваних об'єктів і процесів. По-четверте, зміст діяльності припускає взаємодію людей. А це означає, що спостерігати треба, як правило, не ізольовану людину, а людей, що знаходяться в спілкуванні, у взаємовідносинах один із одним. Емпатія характеризується здатністю до відображення внутрішнього світу іншої людини. Таке відображення сприяє розумінню думок і почуттів іншого, а також викликає емоційну причетність. Виникнення емпатії припускає розвинену спостережливість і її

зв'язок з мисленням і почуттями. Уміння ставати на точку зору іншої людини, імітувати її стани, розуміти те, що не висловлено вголос, ідентифікуватися з її емоційним станом, передбачати розвиток поведінки і психічних станів – ось той конкретний зміст емпатії, який проявляється в процесах взаємодії між людьми. Спостережливості тут сприяє певний лад особистості, при якому розвинені такі емоційні властивості, як вразливість, емоційна чуйність [5].

В своїх працях С. Касаткін [1] розкриває закономірності та правила розвитку гострої спостережливості. Наведемо деякі з них:

- гострота спостережливості збільшується, якщо людина чітко усвідомлює орієнтири спостереження;

- чим детальніше фіксувати обстановку з першого погляду, тим гостріше буде спостережливість;

- перехід сприйняття від крупних до дрібних ознак – досягнувши межі власної спостережливості або того рівня найдрібніших та найнезначніших деталей, які здатні помічати, сприймати та аналізувати;

- спостережливість тим гостріша, чим нижче межа її можливостей та чим швидше людина досягає її (межу) при постійному спостереженні;

- чим більше спостережуваних об'єктів типізовано в свідомості, тим гостріша спостережливість;

- чим точніша та повніша інформаційна копія об'єкта, навколишнього оточення та картини світу, тим гостріше спостережливість.

Таким чином, психологічна спостережливість як професійна якість психолога виражається в здатності помічати та фіксувати зовнішні прояви внутрішнього світу людей, розуміти їх почуття, переживання, спонукання, мотиви, розпізнавати психічні властивості особистості та психологічний підтекст кожної дії та вчинку.

Список використаних джерел:

1. Касаткин С. Ф. Станьте проницательнее: книга-тренер / С. Ф. Касаткин. – Москва : Дашков и К ; Наука-Спектр, 2010. – 192 с.
2. Максименко С. Д. Общая психология / С. Д. Максименко. – Москва : Рефл-Бук, Киев : Ваклер. – 2004. – 528 с.
3. Педагогічна майстерність: підручник / І. А. Зязюн, Л. В. Крамущенко, І. Ф. Кривонос та ін. ; За ред. І. А. Зязюна. – 2-ге вид. допов. і переробл. – Київ: Вища школа, 2004. – 422 с.
4. Психология затрудненного общения : Теория. Методы. Диагностика. Коррекция : учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / В. А. Лабунская, Ю. А. Менджерицкая, Е. Д. Бреус. – Москва : Академия, 2001. – 288 с.
5. Регуш Л. А. Практикум по наблюдению и наблюдательности / Л. А. Регуш. – СПб. : Питер, 2001. – 176 с.

6. Регуш Л. А. Психология прогнозирования: успехи в познании будущего / Л. А. Регуш. – Санкт-Петербург : Речь, 2003. – 352 с.

Ісаєва О.В.

студентка,

Маріупольський державний університет

КОМУНІКАТИВНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ТА ЗАСОБИ КОРЕКЦІЇ ПРОЦЕСУ СПІЛКУВАННЯ ПІДЛІТКІВ

Проблема спілкування відноситься до числа найважливіших для підліткових сфер життєдіяльності. Від того, як відбувається процес спілкування, залежить формування майбутньої особистості. Тому вивчення проблеми комунікативної компетентності підлітків стає актуальним, особливо на даному етапі розвитку суспільства, коли відбувається різка зміна соціальних відносин, характеру особистісних взаємодій, моральних норм та цінностей. Аналіз проблеми показує, що спілкування вивчається багатьма науковцями як зарубіжними, так і вітчизняними.

Науковим підґрунтям у вирішенні проблеми комунікативної компетентності є дослідження міжособистісної комунікації та спілкування, які широко представлені в працях вітчизняних (Г. Андреева, В. Береза, О. Бодальов, В. Гаврилюк, О. Гуменюк, Ю. Жуков, А. Капська, М. Корнев, М. Обозов, Л. Орбан-Лембрик, Б. Паригін, О. Пейчева, Л. Петровська, П. Растенніков, О. Соловійов, В. Тернопільська) та зарубіжних (В. Гудоніс, Д. Джонсон, Д. Карнегі, Р. Малінаускас, Дж. Равен, А. Шевкун) психологів.

Вчені В. А. Кан-Калик, Н. Д. Нікандров визначали комунікативну компетентність як складову частину людського буття, яка присутня у всіх видах людської діяльності. Вони підкреслюють, що проблема полягає в тому, що не всі люди уявляють собі, яким чином можуть бути реалізовані ті чи інші комунікативні акти. З цього випливає, що для того, щоб здійснювати ці комунікативні акти, необхідно володіти певними навичками і вміннями. В процесі навчання повинна заздалегідь бути визначена цільова установка на формування комунікативної компетентності особистості, методи та засоби формування її формування [3].